

PAUL ARISTE JA VAIPOOLE VADJALASED

HEINIKE HEINSOO

Annotatsioon. Vadja keele kõnelejaid pole maailmas väga palju. Tegelikult kümnekond. Siis, kui Paul Ariste oma tähelepanu neile pööras, oli neid vähemalt kümme korda rohkem. Ariste tegeles vadja keelega aastast 1924 kuni 1989, mil ta kogus oma viimased materjalid. Viimasele vadja keele kõnelemisalale – Vaipoolle vadja keelele, hakkas ta tähelepanu pöörama alles 1960. aastatel. Sealt pärinesid ka Ariste esimesed kirjapanekud – Jõgõperä küla vadjalaselt Darja Lehtilt aastast 1924 ja viimased – Jõgõperä küla vadjalaselt Niina Lenivenkolt 1989. aastal.

Võtmesõnad: sotsiolingvistika, folkloor ja lingvistika, väljasurevad läänemere-soome keeled ja nende uurimine, vadja keel

Vadja keele murdeid on traditsiooniliselt jagatud läänevadja, idavadja, Kukkusi ja kreevini murdeks. Vahel on kõneldud ka lõunamurdest. Läänemurre jaguneb omakorda *mätši*-, *orko*- ja Vaipoolle murrakuks. Sealgi loetakse vahel läänepoolsete külade Velikkä, Pontizõõ ja Valkovitsa keelt omaette alarühmaks.

1848. aastal jagunes vadja elanikkond külade kaupa järgmiselt: Kattila kihelkonna läänepoolsetes külates 162 vadjalast (9%), *orko*-rühma külates 476 (27%) ja *mätši*-rühma külates 1152 (64%) vadjalast. Vaipoolles elas Peter von Köppeni ajal 632 vadjalast (üle 10% kõikidest vadjalastest) (Köppen 1867).

mätši-rühma küladest oli suurim Kattila küla ja sealt on pärit ka esimesed suuremad vadja keele kirjapanekud. Kattila luteri kogudus rajati 1620. aastail, kirik ehitati 1759 (Nevalainen, Sihvo 1991: 411). Paljud 19. sajandi uurijad peatusid sealses pastoraadis. 1844. aastal peatus Kattila pastoraadis J. J. Groundstroemi juures näiteks Elias Lönnrot, kes oli tagasiteel Eestist ja märkis üles palju rahvalaule tuntud rahvalaulikult Anna Ivanovalt, keda juba A. J. Sjögren oli kohanud. Anna Ivanovalt panid laule kirja ka August Ahlqvist ja Antal Reguly. 1790. aastate alguses

valminud Fjodor Tumanski käsikirjalise Peterburi kubermangu kirjelduse materjalid on ilmselt enamasti Kattilast (Öpik 1970: 192). Ka August Ahlqvisti (1856) ja Paul Ariste (1948, 1968) vadja keele grammatikad põhinevad Kattila ümbruse murretel. Oma põhjaliku vadja keele häälikuloo eessõnas ütleb Lauri Kettunen:

Esityksen etualalla olen pitänyt Kattilan kylän kieltä, joskin esimerkkejä on tullut muualtakin; milloin sana ei ole Kattilalla tunnettu, olen sen saantipaikan merkinnyt. (Kettunen 1930: XI)

1932. aastal pani Ariste Helsingis kirja hulgaliselt keelenäiteid Pummalast pärit Kigoria Kuzminilt, kellega puutus kokku hiljem ka Eesti-Ingeris Kalliveres ja avaldas tema tekste (Ariste 1935, 1941). 1932. aastal ilmus Kansan Kuvalehtis ka artikkel Kuzminist „Vatjalainen tietoniekka” (Ariste 1932a). See on Ariste esimene (või teine, sest samal aastal ilmus ka Virittäjä artikkel vadja rahva usundist) kirjutis vadjalastest.

1942. aastal kirjutab Ariste oma ekspeditsioonipäevikusse: „Puhast vadja keelt on Kattila külast raske saada. Mõned segavad väga tugevasti vene keelt vahele, teised taas soome keelt.” (VP: 27) Sõjajärgsetel ekspeditsioonidel Ariste Kattilast enam olulist keelematerjali ei saanud. 1960. aastal mainib Ariste, et *orko-* ja *mätši-*rühma külades on vadja keelt hästi rääkivaid elanikke alla 25, umbes sama palju on Vaipooles (Ariste 1960: 207). Nendest küladest kadus vadja keel 1960. aastatel.

Üks osa vadjalaste alast kannab nime Vad' d'apooli ehk Vaipooli (isuri Vainpooli, soome Vaipuoli). Sinna kuuluvad Liivtšülä (Peski), Luuditsa (Lužitsõ), Jõgõperä (Krakolje) ja Rajo (Mežnjaki), mis sündis 1912. aastal Lauga jõe randa, kui Jõgõperä põlengu järel osa peresid ümber asus. Kuigi külad loetakse üheks Vaipoole murdeks, on Jõgõperäl hulk selliseid jooni, mida mõne kilomeetri kaugusel olevas Luuditsas ja Liivtšüläs pole. Kunagine Vaipoole küla Rüsümätši (Verhnie Lužitsõ) hävis sõjas.

Ehkki Ariste lindistas Mati külas vana tuttavat Marja Boranovat veel 1978. aastal, suundus tema peatähelepanu Vaipoole küladele juba 1960. aastate alguses.

Fjodor Tumanski materjalides on ilmselt näiteid ka Vaipoolest, st Liivtšüläst ja Luuditsast (Öpik 1970: 192, 194).

Jõgõperä murret käsitles põhjalikult oma uurimuses O. A. F. Mustonen. Ta avaldas Virittäjä avanumbris Matteuse evangeeliumi 1.–6. peatüki tõlked, mõistatusi, kõnekäände ja oma keelelisi tähelepanekuid. Tema

arvates jätkus vадja keelt vaid kümnekonnaks aastaks (Mustonen 1883). 1909. aastal käis ka E. N. Setälä Vaipooles. Vaipooles käis oma nelja uurimisretke ajal ka Kettunen. Kui Kettunen 1922. aastal Kallivere rahvamaja sisseõnnistamispeol kohtas Dmitri Tsvetkovi ja ta Tartusse õppimaks kutsus, loodeti temast palju. Tsvetkov oli pärit Jõgõperä külast ja õppinud Peterburi ülikoolis. Kettunen on kirjutanud, et Tsvetkov võib olla ainuke üliõpilane maailmas, kes võis ennast vадjalaseks nimetada (Kettunen 1948: 216). Juba enne, kui Kettunen „leidis” Tsvetkovi, oli jõgõperälasel juba iseseisvalt koostatud vадja keele grammatika, kogutud sõnavara ja tõlgitud vene keelest mõni pala vадja keelde. Kettuse toimetamisel ilmus trükist A. Tšehhovi „Vanka” (Ariste 1936: 371) ja Johanna Laakso toimetat 1995. aastal trükki „Joenperän murteen sanakirja” (Tsvetkov 1995). Sõnaraamat põhineb Tsvetkovi kogutud 20 000 sõnasedelil.

Tsvetkov vaatas läbi ka Kettuse 1915. aasta kirjapanekud ja kirjutas kõik tekstid paralleelselt ka oma kodumurdes. 1932. aastal ilmuski Helsingis „Näytteitä vatjan kielestä”. Teos on huvitav selle poolest, et Tsvetkovi variandis tulevad hästi välja Jõgõperä keelekasutusele iseloomulikud jooned. Kui Ariste kirjutas ajakirjas Eesti Kirjandus lühikese kirjutise Tsvetkovist, siis iseloomustas ta seal ka käsikirja jäänud sõnastikku. Ta kritiseeris Tsvetkovi eesti keele tundmist ja sellest tulenevat tõlgete ebatäpsust, tõstis aga esile seda, mis sõnastikus olulist oli.

Peale varjundirikkuse ja täpsuse on sõnastiku ainestik veel selle poolest tähtis, et ta on just sellelt murdealalt, kust varasemaisse kogudesse on talletatud äärmiselt vähe andmeid. On väga kahtlane, kas suudetakse veel vадja keelest tulevikuski hankida nii kvaliteedi kui ka kvantiteedi poolest võrdset materjali, sest praegusel hetkel ei ole neil isikuil, kellel on huvi vадja keele vastu, küllaldaselt uurimisvõimalusi. (Ariste 1936: 372)

1927. aastal pani Vaipoolest materjale kirja ka J. J. Lensu Venemaa Teaduste Akadeemia ekspeditsiooni koosseisus (Lensu 1930: 275–305). Lensu kirjapanekuid kritiseeris Julius Mägiste:

Karmi teadusliku kriitika mõõdupuuga kahjuks sellele tööle ei saa ligineda; ühelt poolt on trükitehnilised olud olnud talle kõigiti ebasoodsad, teiselt poolt autor tunnustusväärsest huvist asja vastu hoolimata on oma teaduslikkude kogemuste suhtes veel asjaarmastaja tasemel. (Mägiste 1931: 71)

Ariste esimene isiklik kontakt vадja keelega pärinebki Vaipoolle murde alalt. 1923. aastal kohtas Ariste Tallinnas muuseumipeol Jõgõperält pärit Daarja Lehtit, kes rahvaloomingu õhtul esines. Lehti elas Eesti-Ingeris Vanakülas ja 1937–1939 külastas Ariste teda seal korduvalt. Tema tekste sisaldabki suures osas väljaanne „Vадja keelenäiteid”; raamatus on fotod Lehtist (Ariste 1941: 7–65). Ariste võrdleb Lehti ja Tsvetkovi keelekasutust ja mainib viimase keeles suurt reduktsiooni. See tuli ilmsiks ka sõnastiku käsikirjas, millega Ariste kindlasti tuttav oli.

„Vадja etnologia” VIII köites on ülevaade Tsvetkovi elust ja tegevusest tema venna Pavel (Aristel: Paul) Tsvetkovi jutu põhjal, Tsvetkovi keele analüüs ja Ariste käega ümber kirjutatud koopia Tsvetkovi kirjutisest „Эсимейн ваддя чээлэ грамаатикк”. Ariste on koopiale kirjutanud eessõna, milles iseloomustab Tsvetkovi tegevust:

Akadeemilise Emakeele Seltsi keeleteaduslikust tööst liivlaste, ingerlaste ja vадjalaste juures on kahtlemata kõige suurem teaduslik saavutus ainulaadne Dimitri Tsvetkovi vадja sõnastik, mis on Eesti ja Sugukeelte Arhiivi silmapaistvamaid aardeid. See on sõnaraamat, millele ei ole muudest vадja keele panipaikadest seada kõrvale midagi ligilähedalegi küündivat. Kui kunagi ilmub trükkis täielik vадja keele sõnaraamat, jääb selle kindlaks aluseks kindlasti Tsvetkovi sõnavara. Peale vадja sõnavara on Tsvetkovilt teise tähtsa tööna säilinud käesolev „Эсимейн ваддя чээлэ грамаатикк”, mis on Akadeemilisele Emakeele Seltsile ostetud Dimitri Tsvetkovi venna Pauli käest. (VE VIII: I/6)

Grammatikat ennast iseloomustab Ariste järgmiselt:

Nagu nähtub grammatika eessõnast, on Tsvetkovil olnud kirjutamise peasihiks siiski teaduslikud huvid vадja keele vastu, ega mitte puht-rahvuslik pietet. /---/ Tsvetkovi grammatikat kätte võttes torkab kohe silma, et selle koostamisel on eeskujuks olnud eesti kooligrammatikad. On ju oskussõnastikki paaris kohas eestikeelne. Eesti asjaomaseid keeleõpetusi pole aga jälgitud orjalikult vaid on võimete kohaselt püütud tuua just seda esile, mida vадja keel ise võib asjahuvilistele pakkuda. Kuigi autor ütleb eessõnas, et tema töö sihiks on range teaduslikkus, on grammatika siiski algelise konstruktsiooniga, sest grammatika kirjutamise ajal oli Tsvetkovi lingvistiline eelharidus veel üsna primitiivne. (VE VIII: V/6)

On teada, et vadja keele grammatika oli Tsvetkovil valmis juba enne Kettusega kohtumist ja Tartusse tulekut. Igatahes hindab Ariste siiski tehtud tööd kõrgelt:

Tsvetkovi vadja keele grammatika ei too küll esile kõiki morfoloogilisi seiku, kuid materjali hulk, mida siin pakutakse, ei ole ometi vähema väärtusega kui August Ahlqvisti teoses „Wotisk grammatik jemte språkprof och ordförteckning”. (VE VIII: VI/7)

Ariste annab teosele lõpuks üsna positiivse hinnangu: „Tsvetkov on esitanud emakeelt võltsimatult niisugusena, nagu tema seda teadis ja kõneles.” (VE VIII: VI/7). Mis aastal Ariste Tsvetkovi grammatikaga tutvus ja selle kopeeris, on raske öelda, sest Ariste „Vadja etnoloogia” köited pole sugugi kronoloogilises järjekorras. Igatahes on samas köites ka 1938. aasta materjalid Lehtilt Vanakülast. Tsvetkov on dateerinud oma grammatika eessõna „14. июня 1922, Эстония” ja lõpulausena teatab, et pakudes oma tööd eesti filoloogidele, tunneb ta ennast piisavalt autasustatuna, kui tema tööst oleks väikseimgi kasu ungro-soome (*унгро-финский*) keelegrupi uurimisel ja selle küsimuste valgustamisel.

Ehkki Ariste õppis Tartu ülikoolis samal ajal kui Tsvetkov, pole mingeid märke sellest, et nad oleksid omavahel isiklikult kokku puutunud.

1942. aastal käis Ariste esimest korda Vadjamaal, osaledes Eesti Rahva Muuseumi korraldatud vadja retkel, mida juhtis ERM-i direktori kohusetäitja, arheoloog ja etnograaf Erik Laid. Kaasas olid veel TÜ etnograafia-professor Gustav Ränk, ERM-i rahvateadusliku osakonna töötaja Ilmar Talve ja kunstnik Ilmar Linnat. Saagiks said nad palju keeleainest, etnograafilist materjali ja rikkaliku fotokogu. Sellel ekspeditsioonil Ariste Vaipooles küladesse ei jõudnudki. Ekspeditsioon kestis 14. augustist 16. septembrini (20. augustil jõuti Kattilasse ja 15. septembril lahkuti Korovaisist). Vaipooles viibiti 11.–13. septembrini, Ariste lahkus 11. septembril. Talve on kirjutanud oma ekspeditsioonipäevikusse: „Ariste läheb juba homme koduteele. Oleme veidi imestanud, et mis kiire tal äkki hakkas.” (Talve 1990: 62).

Talve on samas kirjeldanud Jõgõperä keelekasutust:

Vadja keelt kõneldakse, aga mulle jäi selline mulje, et elava kõnekeelena see ei toimi, vaid rohkem kasutatakse isuri keelt ja soome keelt. Ka vadjalased ise kasutavad omavahel keelt, millel tugevasti

isuri keele jooni. Aga lapsedki räägivad veel isuri keelt ja ehk vadjatki. (Talve 1990: 63)

Järgmist korda puutus Ariste Jõgõperä keelega kokku 1947. aastal, ehkki ta ka sel korral Vaipooles ei käinud. Kukkusi külast kaugemal ei käidud ja seal kohtas Ariste Jõgõperält pärit Matjo Gerassimovat, kes oli Daarja Lehti lletletütar ja Dmitri Tsvetkovi õde. Ariste ise ütleb oma päevikus: „Meie suursaavutus siin külas keelelise ainestiku kõrval on vadja laulud. Mat’o on Anna Ivanovna kõrval saanud suurimaks vadja laulikuks.” (VP: 55). See oli Aristele suureks rõõmuks, sest omal ajal oli Ahlqvist avaldanud arvamust, et vadja laulud on hääbunud ja Vaipooles vadjalased ei oska üldse enam laulda. Sama oli väitnud ka Mustonen. Igatahes laulis Matjo talle mõne päeva jooksul vadja rahvalaule, kokku 1058 värssi. Ariste arvates laulis Anna Ivanovna ühte laulu 3-4 korda, nii et kui temalt oligi laule rohkem kirja pandud, siis Matjo teadis neid ikkagi rohkem.

Tagasiteel peatus Ariste Vanakülas vana tuttava Daarja Lehti juures. Huvitav on ka tähelepanek kohtumise kohta Jõgõperält pärit vadja poisikese Ol’o (Aleksander) Borissoviga. Ariste iseloomustas Borissovi keelt kui vadja joontega Soikkola isuri keelt. Ol’o Borissov (snd 1931) on parimaid vadja informante siiani. Oma 1991. aastal kohtumisest Aristega räägib ta järgnevalt:

miä paul ariste üväs t̄än, miä v̄el vanatšüläs kõnz miä õlin karjuššin, t̄ämä sinne, t̄ämä sinne jo tuli i mü t̄ämäk̄ä eini p̄äl makazimme, a t̄ämä ain kauḡä kõik kõik t̄šüzütteli. siz jo.

‘Ma tunnen Paul Aristet hästi. Ma veel Vanakülas kui karjuseks olin, tema sinna, tema sinna juba tuli ja me temaga heinte peal lamasime (külitasime), aga tema alati kaua kõik kõik küsitles. Siis juba.’

1992. aastal:

miä õlin vanatšüläs karjuššin, siel elimme. eli siel darja, eli siel. meni mehelle sinne vanatšüläs̄ē. i vōt mü tulimme i sis t̄ämä nõisti tsūsüm̄ā: kuš t̄ü ētta? miä jutt̄ēn: vaño, poig ēn. a t̄ämä jutt̄ēb: miä õlõn vet’ tōž jõgõperäl̄D. i sis t̄ämä laski meit korttr̄is̄ē järjest̄ä i mü heil elimme i koko t̄šes̄ä siel ain.

‘Ma olin Vanakülas karjuseks. Seal elasime. Oli seal Darja, oli seal. Läks mehele sinna Vanakülasse. Ja vaat meie tulime, siis ta hakkas

küsima: „Kust te olete?” Ütlen: „Vano poeg olen.” Aga tema ütleb: „Mina olen ju ka Jõgõperält.” Ja siis ta laskis meid kortersisse kohe ja me nende juures elasime ja kogu suve seal alati.’

1956. aasta vadja ekspeditsiooni ajal Vaipooles ei käidud. Pearõhk oli isuritel ja üheks päevaks põigati vaid Savvokkala külla. Selle käigu põhjal kirjutab Ariste 1957. aastal Virittäjäs üllatava arvamuse: „Eräs vanhus taitaa vatjaa Joenperälläkin.” (Ariste 1957: 119). Ariste polnud Vaipoolde veel jõudnudki ...

Vaipoolde jõudis ta järgmisel ekspeditsioonil, 1957. aasta 8. juulil. Ariste konstateeris nüüd, et Luuditsa külla peab veel mõnikord tagasi tulema. Siit võib saada veel paljugi ainekku, Liivtšüllä ei jõutud ja Jõgõperäl käis ta Matjo Gerassimova juures ja pidi nentima, et Matjo ei mäleta enam ühtegi laulu. Esmakohtumisest oli möödas kümme aastat.

1958. aastal käis Ariste üliõpilastega samades paikades. 1959. aastal toimunud TRÜ soome-ugri kateedri ja TA KKI soome-ugri keelte sektori ühisretkel prooviti kindlaks teha vadja keele kõnelejate arvu (Ariste 1960: 206). Enamasti viibiti Savvokkalas, lisaks veel Lempolas, Kattilas ja Korovaisis. Kaasas olnud üliõpilane Tiit-Rein Viitso kirjutab võistlustöö „Vadja keele Luutsa-Liivtšüllä murraku fonoloogia”, mis ilmus ESA artiklina 1961. aastal (Viitso 1961). Ka tema artikkel hilisgeminaatsioonist sündis tollaste retkede materjali põhjal (Viitso 1964).

Nende ekspeditsioonide tulemusel iseloomustab Ariste 1950. aastate Vaipoolde vadjalaste keelt järgmiselt:

Eri vadja külades võib kohata aga ka niisuguseid kohalikke elanikke, kes ise arvavad, et nad oskavad vadja keelt vabalt rääkida, kuid tegelikult kõnelevad vadja ja isuri või mõnel juhul ka vadja ja soome segakeelt. Niisugused keelesuhted on päris harilikud Jõgõperäl, Liivtšülläs ja Luuditsas. Segakeelt kõnelevaid isikuid on tulnud lausa ükshaaval „eksamineerida”, et nende vadja keele osakaalu kindlaks teha. Kelle keelekasutuses on olnud ülekaalus vadja elemendid, on arvatud vadja keele kõnelejaks. Kel aga isuri elemendid on valdavas enamuses, on peetud isuri keele kõnelejaks. Mainitud kolmes külas on segakeele kõnelemine sedavõrd üldine, et ka isurid tarvitavad oht-rasti vadjapärasusi oma keelt kõneldes. (Ariste 1960: 206–207)

Vadjalaste arvuks mainib ta:

Kogu Kattila ja Mati aladel on vadja keelt hästi rääkivaid elanikke alla 25. Umbes samapalju tõelisi vadjalasi on Jõgõperäl, Liivtšüläs ja Luuditsas, kellest enamik on kahes viimases külas. (Ariste 1960: 207)

Sama pessimistlikku seisukohta Vaipoolle vadjalaste keele kohta jätkas Ariste paljudes artiklites ka edaspidi. Jõgõperä keelejuhid avastas ta alles 1970. aastatel. 1972. aastal hakkas ta küsitlema ka Mari Petrovat (1915–2000), kes oli Aleksander Borissovi õde. Nooremaid õdesid Jelena Tsõkalot (1926–2001), Antonina Tsvetkovat (1922–2000), kelle keel samuti väga hea oli, Ariste ei küsitlenud. Kõik nad on olnud artikli kirjutajale väga headeks keelejuhtideks paljude aastate jooksul.

Loomulikult oli Ariste käikude põhirõhk *orko-* ja *mätši-*rühma küladel ja tema kokkupuude elava Vaipoolle keelega pealiskaudsem. Ariste otsis puhast vadja keelt kõnelevaid inimesi ja oli väga kriitiline teiste keelte mõjude suhtes, mis Jõgõperä vadja-isuri kaksikkülas selgelt pidid silma torkama. Luuditsa ja Liivtšülägi olid alati Soikkola poolsaare ja Koskise küla (vadja Kõhtšizõõ) isuritega tihedas kontaktis kasvõi segaabelude kaudu.

1960. aastatel käidi *orko-* ja *mätši-*rühma külades ja ka Vaipooles. Seal korjasid üliõpilased materjali kursuse- ja diplomitööde jaoks ja Ariste muinasjutte õde-venda Ogru Nesterovalt ja Miko Pimenovilt Luuditsast ning Matjo Gerassimovalt Jõgõperält (Ariste 1962: 74–75). 1962. ja 1963. aasta ekspeditsioonide kohta Ariste päevikus ülevaade puudub, ka pole nendest aastatest sissekandeid „Vadja etnoloogia” mappides, ehkki Ariste on väitnud, et käis Vadjamaal igal aastal kuni 1980. aastani (Ariste 1987: 5). Küll ütleb ta ühes artiklis: „Järgnevatel aastatel jätkati vadja keele uurimist ka Rajol ja Jõgõperäl.” (Ariste 1987: 6).

1964. aastal tutvus Ariste Vadjamaal Rajo külas elava Oudekki Figurovaga (1891–1978). Oudekki Figurova isa ja Matjo Gerassimova mees olid vennad. Oudekkilt kogus Ariste materjale kuni Oudekki surmani ja ei väsinud kiitmast Oudekki intelligentsust, mälu ja teadmisi. 1964. aastal Ariste veel laule ei saanud, aga hiljem pani ta põhirõhu just lauludele ja pärimusele. Ariste vaimustus kasvas aasta-aastalt, ehkki 1974. aastal on ta sunnitud nentima, et uut enam ei tule ja Oudeki on vana ja väsinud.

Oudekkilt on Ariste pannud kirja ka palju laule. Ariste hinnangul on Oudekki viimane vadjalane, kes on meie päevini säilitanud vanu vadja-

laste laulutraditsioone üsna ulatusliku repertuaariga. 1966. aastal Vaipooles olles lindistas Ariste mitu laulu, viimase laulu paneb ta Oudekkilt kirja 1978. aastal. Samal aastal kirjutas Ariste Keelele ja Kirjandusele Oudekki Figuurova nekroloogi ja ütles muu hulgas: „Ta oli viimane vadja šamaan, *täätäjä*, ehk nõid heas mõttes.” (Ariste 1978: 349). Sedalaadi maine polnud aga eriti levinud hilisematel aegadel teiste vadja informantide hulgas, kes Oudekkilt küll teadsid, aga temaga märkimisväärselt suhelnud polnud. Fjokla Šumilova Jõgõperält ütles tema kohta 1991. aastal: *шутливая бабушка была*. Figuurova tütrede Dina ja Getta pole tahtnud ema erakordseid võimeid üldse tunnustada. 1997. aastal ütles tütar Dina mulle, et ema ei osanud ravitseda, tegi vaid vaigust plaastreid. Oudekkilt sai Ariste rikkaliku materjali – 667 talletust „Vadja etnoloogia” mappides (Ariste 1978: 349).

1964. aastal tutvus Ariste Liivtšüläs ka oma kauaaegse lemmikkeeledu juhi, endise õpetaja ja raamatupidaja Kostja Leontjeviga (1908–1984). Ehkki kogu Leontjevite sugu, kes külas elas, oli ääretult hea keelega, avastas Ariste vanemad vennad enda jaoks palju hiljem. Ivolt pani ta esimesi (nalja)jutte kirja 1964. aastal, Stjopalt (1896–1992) ja tema naiselt Nadjoža Leontjevilt (1898–1993) alles 1973. aastal. See oli Aristele iseloomulik – ta käis aastast aastasse samade keelejuhtide juures ega üritanud leida uusi. Eks see oli kindla peale minek – kasutada suhteliselt lühikest ekspeditsiooniga maksimaalselt ära.

Ariste ekspeditsioonide tulemusel sündis rohkesti diplomitöid, mis hiljem artiklitena avaldati (vt Ariste 1987: 6 jj). Traditsioon kirjutada retkedelt kogutud materjali põhjal diplomitöö, kestis 1980. aastate alguseni.

1965. aastal oli Ariste koos viie tudengiga ka Vaipooles ja leidis, et Luuditsasse tuleb tagasi tulla (VP: 83). 1966. aasta ekspeditsioonil tutvus ta ka Dunja Trofimovaga ja nentis, et Luutsast võib saada veel folkloori (VP: 91). Ariste hakkas taipama, et Vaipooles külad on omaette varamu. Ta kirjutas päevikus: “Vaipooles on vadja keel elavam kui mujal. Siin võivad uurijad veel mõned head aastad käia ja midagi kirja panna.” (VP: 92).

1965. aasta oktoobris kohtas Ariste Helsingis Jõgõperäl sündinud Stepanida Pihlakat (1883–1974), kelle tütar oli 1945. aastal Soome jäänud ja seal mehele läinud. Stepanida pääses 1957. aastal tütre juurde. 1968. aastal luges Ariste Stepanidale linti vadjakeelsed tervitused suvel

külas kohatud vanadelt tuttavatelt – Oudekki Figurovalt ja Griša naiselt Parolt (Virtaranta 1993: 212).

1967. aasta 21.–25. juulini oli Ariste koos Igor Tõnuristiga ainult Vaipoolle külades ja plaanis sügisel veel Matisse minna. Ariste oli suurepärasel vormis. Oma päevikus mainib ta, et maha käidi päevas 16-17 kilomeetrit ja õhtul jätkus jaksu veel peatuskülas Luutsas materjali koguda.

1968. aastal seadis Ariste endale eesmärgiks mõistatuste kogumise: „Olen mõistatuste jälgimise jätnud kuidagi unarusse. Vadjalastelt on vaja palju koguda ja palju on saada. Sellepärast ei oska nagu igale küsimusele alati tähelepanu pöörata.” (VP: 101). Oma pikaagese keelejuhi Kostja Leontjevi kohta arvas Ariste, et Kostja on vist tühjaks ammutatud, küll aga üllatas teda Kostja vend Ivo: „Suureks üllatuseks on Ivo, kelle suust tuli ainekku nagu külluse sarvest .. Järgmisel retkel on Ivo esimene, kelle juurde lähen.” (VP: 104). Ivo Leontjevi tekste on Ariste hiljem palju avaldanud. Eriti tuntud olid Ivo *makozat jutud* ‘magusad jutud’ ehk siis pisut frivoolsed pajatused. Sellel ekspeditsioonil sai Ariste veel veidi materjali Matist Marja Boranovalt ja Kõrvõttulast.

Vaipoolle sai alates 1960. aastate lõpust põhiliseks kogumiskohaks. 1966. aastal kirjutas Ariste:

Kui 1929. aastal ilmus V. Salminen uurimus „Tutkimus vatjalaisten runojen alkuperästä”, oli autoril kasutada ainult kaks Jõgõperä vadjakeelset lastelaulu, mis O. A. F. Mustonen oli 1883. aastal avaldanud „Virittäjäs” I, lk. 161 jj. Niihästi keeleuurijad kui ka folkloristid olid hiljemgi sellel arvamusel, et Jõgõperä, Liivtšülä ja Luuditsa ehk Vaipoolle vadjalastel pole olnudki omakeelseid laule sel ajal, kui hakati vadja keelt uurima. Matjo Gerassimova ja Oudekki Figurova ehtsad vadjakeelsed laulud kummutavad selle ebaõige arvamuse. Vaipoollel on kauem kui mujal elanud edasi vadja rahvarõivas, vadja muinasjutt ja rahvalaul ning vadja keelgi, .. (Ariste 1966: 235)

Ariste on sageli iseloomustanud Vaipoolle vadjalaste kontakte teiste keeltega ja Vaipoolle murde omapära. 1968. aastal ilmunud artiklis „Welche Sprache spricht die ostseefinnische Bevölkerung in Vaipooli” kirjutas ta, et kuna vene mõju on Vaipooles väiksem, on keel seal paremini säilinud. Ta ütles, et Vaipoolle kolm küla on kolmkeelsed ja kirjeldas, kuidas üks Luuditsa naine pöördub isa poole vadja, mehe poole isuri ja poja poole

vene keeles. Ta kirjeldab isuri keele morfoloogilist ja leksikaalset mõju vadja keelele (Ariste 1968a: 15).

1969. aastast alates käib Ariste Vaipoolle külates ja jätkuvalt kuni 1978. aastani Marja Boranova juures Matis. 1974. aastal mainib ta, et Boranova keeles on üha suurem vene keele mõju, kuna tal pole kedagi, kellega vadja keelt kõnelda (VP: 161). Vaipoolle vadja keel oli ainuke igapäeva elus kasutusel olev vadja keel. 1971. aastal hakkas Ariste käima Natju Lukina juures Jõgõperäl. Sel aastal ta kirjutabki oma päevikus:

Mul oli seni ekslik informatsioon Jõgõperält. Selles külas ei pidanud olema peaaegu sugugi niisuguseid vadjalasi, kes teaksid folkloori, ent neid siiski on mõningaid. Hakkam küla tihedamalt sõeluma. Ka vadja keele oskajaid on enam kui teadsin arvata. (VP: 126) Keeleoskajaid on siis enam ning on nooremaid, kui olen arvanud. Tõik on see, et nooremaid ei saa enam olulisemaid pärimusteateid. (VP: 131)

See ongi asjaolu, mis iseloomustab tugevalt Ariste suhtumist vadja keele kogumisse ja keelejuhtide valikusse. Aristel oli folkloor tähtsal kohal. Selle kaudu uuris ta keelt. Kogumikus „Saaremaast Sajaanideni” kirjutab Ariste:

Arvan, et kunagi ütlevad minust keelemehed: „Ta oli vist päris huvitav folklorist”. Samuti arvan, et kunagi ütlevad minust folkloristid: „Ta oli vist päris huvitav keelemees.” Olen olnud mõlemat. Olen kõikunud keele ja rahvaluule vahel, ilma et oleksin lõplikult suutnud otsustada, kummale poole peatuma jääda. (Ariste 1970: 89)

Ariste keelejuhid olid jätkuvalt samad ka järgnevatel aastatel. 1975. aastal andis Ariste Helsingis Pertti Virtarannale vadjakeelse intervjuu oma kokkupuudetest vadja keelega. Ta ütles kohe alguses, et kõneleb Mati küla moodi. Lint on talle KKTK lindiarhiivis (*Nauhoitearkisto*) ja sealt saab kuulda Ariste häält ja mõtteid oma elu peamise armastuse kohta. 1975. aastal Ariste Vadjamaal ei käinud, küll aga lindistas oktoobris Tartusse kutsutud Kostja Leontjevit.

1976. aastal juhendas Ariste Vaipooles viimast korda ekspeditsiooni, kus osalesid tudengid, teiste seas esimest korda selle artikli kirjutaja. Ariste andis üliõpilastele mõned näidisintervjuud ja üsna palju vabadust ise keelejuhte otsida. Sel ajal oli see üsna võimalik – vadja keelt kõneldi

veel küllaltki palju. Tagantjärele usun, et Vaipooles oli kindlasti sadakond kõnelejat. Algajale küsitlejale oli hoopis suuremaks raskuseks isuri ja vadja keele eristamine või siis segakeele äratundmine, mida kohmakas keeles küsitlejale meelsasti pakuti.

1977. aasta kirjapanekud on lindistanud Paul Alvre, litereerinud Ariste. Seal on ka Piret Raua ülestähendusi. 1978. aasta ekspeditsiooni juhendas Alvre. Ariste oli vapralt 6.–15. juulini koos teistega. 8. juulil kirjutas ta: „Hommiikul käisin jooksmas. Jooksin mööda teed Luuditsa poole edasi-tagasi umbes 2,5 km. Tulin tagasi. Ajasin rahva üles. Sõime ja kell 8.30 hakkasime taas minema Liivtšülä ja Luuditsa poole.” (VP: 177).

1979. aastal käis Ariste Tallinnas Maria Gunko juures. Maria õed Nina Lenivenko (snd 1935) ja Raja Kutinova (snd 1932) elavad praegugi Jõgõperäl ja kuuluvad parimate vadja keele kõnelejate hulka.

Viimast korda oli Ariste Vadjamaal poja Andriga 1980. aastal 25.–27. juulini. 1980. aastal külastas Ariste Tallinnas ka Jõgõperält pärit Maria Gunkot (snd 1929).

„Vadja etnoloogia” viimane, 23. mapp sisaldab Niina Lenivenko käega kirillitsas kirjapandud sõnu ja lühikesi tekste. Nimelt sattusid nad koos olema Tartus Maarjamõisa haiglas. Üht-teist on Ariste ka ise Niinalt kirja pannud, aga käekiri on halvasti loetav. Lõpulause on: „Tahtsin küll hästi kirjutada, aga ei .. [loetamatu].” Seega algas Ariste vadja harrastus, õigemini elutöö, Vaipooles Jõgõperält pärit keelejuhiga ja lõppes samuti jõgõperälasega.

Muidugi oli Aristel õigus, kui ta esimesel viiel ekspeditsioonil aetas pearõhu *orko-* ja *mätši-*rühma küladele. Sealt kadus keel 1960. aastatel ja 1990. aastaks oli sealt kadunud sellest mälestuski. Kui Tampere aja- kirjanik Hannu Hyttinen 1997. aastal filmis vadjalastest dokumenti „Mummojen kansa”, siis Mati külas ei osanud kaupluses küsimusele *Кто такая вода?* keegi vastata. Üks siiski arvas: *Национальность может быть*. Muudiski külades puudus täiesti igasugune mälestus või ka identiteet, kui kuidagi selgus, et vanemad polnudki venelased.

Vaipooles vadja keele kõnelejad surevad. Nad on vanad inimesed. Kümnekonna aastaga on kõnelejate arv kahanenud umbes viis korda. Ariste otsis kõige puhtamat vadja keelt ja ei väsinud kordamast erinevates artiklites, kui isuri-segune Vaipooles vadja keel on. Uusi keelejuhte otsis Ariste vaid suure vajaduse korral – kui vanad väetiks jäid või surid.

Ariste suhtus keelekasutusse väga kriitiliselt. Seepärast oli professor Seppo Suhonen 1991. aasta suvel Vaipooles käies üllatunud, kui head vadja keelt ta kuulis. Ta oli oodanud midagi hoopis erinevat. Vadja keelt kõneles 1995. aasta suvel Vaipooles veel umbes 60 inimest. Praegu võiks nende arv olla maksimaalselt 10–15.

Vaipooles vadjalased on säilitanud oma identiteedi. Sellele on aidanud kaasa viimase kümnekonna aasta aktivistide tegevus. Venelanna Tatjana Jefimova on aastaid kogunud vadja esemeid ja rajanud vadja muuseumi Luuditsa külla mehe Sergei Jefimovi vanemate majja. 2001. aasta põlengus hävis palju väärtuslikku. Muuseumi on toetanud kohalikud võimud ja saab peagi oma ruumid ja materiaalset toetust, mida siiani olnud pole. 2000. aastal hakati tähistama Luuditsa küla aastapäeva. Peterburi etnograafiamuuseumist saadud andmed lubasid oletada, et 2000. aastal sai küla 500-aastaseks. Pärast seda on küla sünnipäeva tähistatud igal aastal juulis. Programm on laiaulatuslik – laulud, tantsud, söögid; osalevad kohalikud aktivistid, aga ka külaelanikud.

2001. aastal detsembris valmis Peterburi kunstnikul Aleksandr Gurinovil vadja lipp. Peterburi kunstnik Vladimir Zernov, kes on rohkem tuntud venekeelse Ingerimaa poeedina, valmistas veidi hiljem vadja vapi. Hümn sündis Luuditsa küla elaniku isuri Fenja Petrova poolt vene keeles lauldud laulu *Прости, прощай, любимый мой* põhjal, mida lauldi Luuditsas, kui pulmarongi kirikusse saadeti. Laulu töötles hümniks Tatjana Jefimova poeg Ivan. Viimase kümnekonna aasta jooksul võib märgata Jõgõperä kooli ja vene koolilaste huvi teket vadja keele ja kultuuri vastu. Ehkki kool on Tartu ülikooli ekspeditsioonidesse alati sõbralikult ja abivalmilt suhtunud, ei teadvustanud nad küll esimese 40 aasta jooksul (1956. aastast alates), mida keeleuurijad seal teevad. Pidudel on esinenud lasteansambel Linnut, kelle kostüümid on hoolega õmmeldud vanade piltide põhjal. Esitatud on luuletusi, vene-vadjakeelseid näidendeid jne. Reipad vadjalased Zinaida Saveljeva (snd 1939) ja Tatjana Prokopenko (snd 1935) lõovad selles tegevuses aktiivselt kaasa. Praegu on Peterburi lingvistidel plaanis kirjutada vadja aabits. Mehmet Muslimov käib paar korda kuus Jõgõperä koolilastele, kelle hulgas pole ühtegi vadja juurtega last, vadja keelt õpetamas, abiks Prokopenko ning Saveljeva. Keelt see säilitada ei aita, aga ehk ei kao Vaipooles mälestus vadjalastes nii kiiresti kui mujalt. Koolilapsed on 2005. õ-a sügisel õppinud valmistama vadja roogi, spetsialistide juhendamisel hakatakse punuma võõsid

ja kuduma kangast. Vadja keeles laulavad Peterburi noored folkloristid, Peterburis on olnud mitmeid vadjateemalisi fotonäitusi. 2005. aasta suvel ilmus venekeelne ajaleht Maavätši (Ljudi zemli), mille kserokoopia-tena paljundatud numbreid suvel Luuditsa peol kõigile soovijatele ei jätkunud. Ajalehes tutvustatakse Vadja Kultuuriseltsi loomist, nn kunstilise-heategevuslikku vadja projekti, kirjutatakse vadja ajaloost, IV rahvusvahelisest soome-ugri rahvaste kongressist, kus osales ka vadjalasi ja tutvustatakse loodavat vadja alfabeeti. Ilmunud on muinasjutukogumikke, -tekste. Praegu tegeldakse kirjaviisi probleemidega. Kattila kandi murretel põhinevad grammatikad ja Kettuse häälikulugu ahvatlesid kirjaviisi aluseks võtma Kattila keelekuju, aga sellest on nüüd loobutud. See oleks ka kummaline, sest elavat keelt ei kuule seal juba kaua. Jõgõperä tugevalt redutseerunud murre on omapärane, mitmeski mõttes lähenenud eesti keelele.

Kattila kihelkonna vadja külades oli 150 aastat tagasi vadjalasi märgatavalt rohkem kui Vaipooles. Vaipooles on aga vadja keel siiski mingil määral säilinud. Ariste pidas selle põhjuseks asjaolu, et sisemaa vadjalased ja isurid siirdusid rohkem tööle sisemaale, linnadesse, venelaste hulka, samas kui Soome lahe äärsete külade kalurid ja laevamehed suhtlesid rohkem isurite, eestlaste ja soomlastega ja võisid keelte suguluse tõttu kasutada omavahelises suhtlemises oma emakeelt (Ariste 1981: 79).

1936. aastal kirjutas Ariste: „Samm-sammult enamusrahvusele, venelastele, lähenedes, on vadjalane sedavõrd põhjalikult liitunud esimesetega, et tal on vaevalt võimalust tagasi pöörduda oma algupära juurde. See on kõikide kaduvate hõimude ühisjoon.” (Ariste 1936: 373). Vadja keel on määratud hääbumisele, aga muutunud poliitiline olukord lubab ehk mälestusel kesta, säilitada kultuuripärandit, austada väikese rahvakillu minevikku. See, et Eestis teati vadjalaste olemasolu, oli suurel määral Ariste teene. Peale selle, et Ariste oli andekas teadlane, oli ta ka suur propageerija ega põlanud ära mis tahes foorumit oma asja tutvustamiseks. Ariste Vadja-retked aitasid vadjalastel oma keelt säilitada, oma ainulaadsuse üle veidikegi rõõmu tunda.

Kirjandus

- Ahlqvist, August 1856.** Wotisk grammatik jemte Språkprof och ordförteckning. Acta Societatis Scientiarum Fennica V: 1. Helsingfors.
- Ariste, Paul 1932a.** Vatjalainen tietoniekka. – *Kansan Kuvalehti* 1.07., 27.
- Ariste, Paul 1932b.** Vadja rahva usundist. – *Virittäjä* 2, 127–145.
- Ariste, Paul 1935.** Wotische Sprachproben. – *ÕESA* 1933, 1–85.
- Ariste, Paul 1936.** Dimitri Tsvetkov. Ühest vadja haritlasest. – *Eesti Kirjandus* 8, 370–373.
- Ariste, Paul 1941.** Vadja keelenäiteid. – *Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XLIX*: 6. 92 lk.
- Ariste, Paul 1948.** Vadja keele grammatika. (= Nõukogude soome-ugri teadused 9.) Tartu: Teaduslik Kirjandus. 132 lk.
- Ariste, Paul 1957.** Vatjalaisten nykyisyydestä. – *Virittäjä* 1, 119–123.
- Ariste, Paul 1960.** Tänapäeva vadjalastest. – *Etnograafiamuuseumi aastaraamat XVII*, 203–224.
- Ariste, Paul 1962.** Vadja muinasjutte. (= ENSV TA Emakeele Seltsi Toimetised nr 4.) Tallinn.
- Ariste, Paul 1966.** Lisaandmeid Jõgõpera vadjalaste laulude keele kohta. – *Emakeele Seltsi aastaraamat 12* (1966). Tallinn, 227–236.
- Ariste, Paul 1968a.** Welche Sprache spricht die ostseefinnische Bevölkerung in Vaipooli. – *SUST* 145, 12–19.
- Ariste, Paul 1968b.** A Grammar of the Votic Language. (= Uralic and Altaic Series 68.) Indiana University Publications. Bloomington.
- Ariste, Paul 1970.** Vadja rahvaluule võlus. – *Saaremaast Sajaanideni ja kaugeemalegi*. Tallinn: Valgus, 89–99.
- Ariste, Paul 1972.** Meie keelejuhte. Ühest viimasest. – *Kodumurre* 10/11, 97–101.
- Ariste, Paul 1978.** Oudekki Figuurova. – *Keel ja Kirjandus* 6, 348–350.
- Ariste, Paul 1981.** Keelekontaktid. Eesti keele kontakte teiste keeltega. (= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi Toimetised nr 14.) Tallinn: Valgus.
- Ariste, Paul 1987.** Vadja keele uurimine Eesti NSV-s. – *Lähedalt ja kaugelt*. (= *Emakeele Seltsi Aastaraamat 31* (1985).) 6–11.
- Kettunen, Lauri 1930.** Vatjan kielen äännehistoria. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 185. Helsinki.
- Kettunen, Lauri 1948.** Tieteen matkamiehenä. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Köppen, Peter von 1867.** Erklärender Text zu der ethnographischen Karte des St. Peterburger Gouvernements. St. Petersburg.
- Lensu 1930** = *Ленсу Я. Я. 1930. Материалы по говорам води. – Западно-финский сборник. (= Труды комиссии по изучению состава населения СССР и сопредельных стран 16.) Ленинград, 201–305.*

- Mustonen, O. A. F. 1883.** Muistoonpanoja Vatjan kielestä. – Virittäjä 1, 144–188.
- Mägiste, Julius 1932.** Uudis vadja keele uurimise alalt. – Eesti Keel X (1931), 70–72.
- Nevalainen, Pekka, Hannes Sihvo 1991.** Inkeri. Historia, kansa, kulttuuri. (= SKST 547.)
- Talve, Ilmari 1990.** Matka vatjalaisiin. – Inkerin teillä. (= Kalevalaseuran vuosikirja 69/70.) Helsinki, 46–66.
- Tsvetkov, Dmitri 1995.** Vatjan kielen Joenperän murteen sanasto. Toim. Johanna Laakso. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXV. Helsinki.
- VE = Vadja etnoloogia.** Ariste käsikirjaline materjalikogu. Säilitatakse Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis.
- Viitso, Tiit-Rein 1961.** Vadja keele Luutsa-Liivtšülä murraku fonoloogia. – Emakeele Seltsi aastaraamat VII (1961). Tallinn, 142–174.
- Viitso, Tiit-Rein 1964.** Hilisgeminatsioon vadja keeles. – Töid läänemeresoomes ja volga keelte alalt. Toimetanud E. Pajusalu-Adler. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn, 24–36.
- Virtaranta, Pertti 1993.** Stepanida Pihlakas. Vatjalainen heimosisar. – Kynällä kylmällä, kädellä lämpimällä. Muistiinpanoja tapauksista ja tapaamisista. (= SKST 582) Helsinki, 208–213.
- VP = Ariste, Paul.** Vadja päevikud 1942–1980. (= Litteraria. Eesti kultuuriloo allikmaterjale 22.) Eesti Kirjandusmuuseum. Tartu, 2005.
- Öpik, Elina 1970.** Vadjalastest ja isuritest XVIII sajandi lõpul. Etnograafilisi ja lingvistilisi materjale Fjodor Tumanski Peterburi kubermangu kirjeldues. Toimetanud Ants Viires. Tallinn: Valgus.

Paul Ariste and the Votes of Vaipooe

Heinike Heinsoo

The dialects of the Votic language are traditionally divided into West-Votic, East-Votic, Kukkusi and Kreevin dialects. The Western dialects are divided into *mätši*, *orko* and Vaipooe dialects.

In the year 1848 the Votic population could be divided according to the villages as follows: in the villages West of Kattila parish 162 Votes (9%), in the *orko* group villages 476 (27%), and in the *mätši* group of villages 1152 (64%). At the time of Köppen there lived 632 Votes in Vaipooe (over 10% of all the Votes).

Among the *Mätši* group of villages the biggest was Kattila village and from there are the first notations of large findings of the Votic language.

The Jögöperä dialect was quite thoroughly studied by O. A. F. Mustonen in his 1883 research report in the journal *Virittäjä* (issue I, *Muistoonpanoja Vatjan kielestä*). For a long time the lexicon by Dmitri Tsvetkov *Vatjan kielen Joenperän murteen sanasto* 'A Dictionary of the Jögöperä Dialect of the Votic Language' existed only in handwritten form, and it was published by Johanna Laakso in 1995.

The first individual contact with the Votic language by Paul Ariste comes from the area of the Vaipooe dialect. In 1923 Ariste met Darja Lehti from Jögöperä during museum festivities in Tallinn. Darja Lehti lived at Vanaküla in Estonia, and Ariste visited her repeatedly in the 1937–1939.

In 1942 Paul Ariste visited Vadjamaa for the first time. He participated in an excursion organized by the Estonian National Museum. He did not visit the Votes of Vaipooe then. In 1947 at Kukkusi he taped songs by Matjo Gerassimova who was from Jögöperä.

He was able to visit Vaipooe on July 8, 1957. In 1960 Ariste characterized the Votic language of Vaipooe as a mixed language with a strong influence of the Izhorian language.

Since the end of 1960 Vaipooe became the main locality for collecting the Votic language.

In 1971 he wrote in his diary: *I had biased information from Jögöperä. Supposedly in the village there were not any Votes who knew about folklore, but actually there are several.*

The 23rd and the last fascicle of the journal *Votic Ethnology* contains handwritten Cyrillic annotations made in 1988 by Niina Lenivenko: words and

short texts. Ariste's acquaintance with the Votic language began with the Votes of Jõgõperä, and the last contacts were also from there.

There were still about 60 Votic speakers at Vaipoole in the summer of 1995. Now there are not more than 10–15.

The Votes of Vaipoole have retained their own identity. On the initiative of some activists, the birthday of Luuditsa village has been celebrated since 2000 (in 2000 they marked the 500th anniversary). The Votic flag and the coat of arms have been designed, and the Votic anthem has been composed. A spelling book of the Votic language is being written.

The Votic language is facing extinction, but maybe the changing political situation will enable us to preserve the memory and cultural heritage and to honour the past of a very small people.

Keywords: sociolinguistics, folklore and linguistics, Votic